

Віктор Станіславович Сезонов,

*кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України (завідувач сектору);*

 <https://orcid.org/0000-0002-2580-2953>,
e-mail: sv26031985@gmail.com

ОБ'ЄКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Стаття є науковим осмисленням трансформації поняття «документ» як об'єкта криміналістичних досліджень і присвячена визначенню основних напрямів розвитку криміналістичного документознавства. Криміналістична наука, зокрема документознавство, з розвитком цифрових технологій зіткнулася зі значною кількістю нових об'єктів, які потребують інших підходів до методів та засобів дослідження. Трансформація документа як об'єкта криміналістичного документознавства значно підвищила попит на інноваційні технології для виконання досліджень, зробила необхідним інтеграцію науки та цифрових технологій у розслідуванні злочинів. Збільшення кількості правопорушень, які потребують дослідження електронних носіїв інформації, ставить перед судовими експертами нові завдання, потребують сучасних засобів їх фіксації та порівняння з еталонами.

Ключові слова: документознавство, документ, судова експертиза документа, електронний документ, цифрові технології, носій інформації.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Криміналістика тривалий час вивчає документи та пов'язані з ними об'єкти. В її системі виникла окрема галузь – криміналістичне документознавство. Предметом дослідження криміналістичного документознавства є закономірності виникнення, функціонування і дослідження документів та пов'язаних із ними об'єктів. На перший погляд визначення об'єктів дослідження криміналістичного документознавства не викликає значних труднощів: це документ та пов'язані з ним об'єкти. Однак різноманітність як самих документів, так і інших об'єктів зумовлює необхідність більш ґрунтовного їх вивчення.

У сучасному суспільстві документ є невід'ємним атрибутом будь-якої діяльності. У зв'язку з чим його привабливість для злочинного світу є дуже значною: він може бути об'єктом посягання, знаряддям учинення правопорушення або відображати сліди злочинної діяльності. Різноманітність видів документів зумовлює чисельність способів

їх злочинного використання. Це ускладнює роботу правоохоронних органів, пов'язану з дослідженням відповідних документів у процесі розслідування кримінальних проваджень. Крім того, документ сам по собі є доволі складним і комплексним об'єктом дослідження, адже потребує досконалого та різностороннього вивчення всіх своїх елементів та складових. Це зумовлює значний практичний і теоретичний інтерес до виявлення та з'ясування основних видів і характеристик документів, які є об'єктами криміналістичних досліджень, з метою розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо роботи з ними і використання в процесі доказування.

Стан дослідження проблеми

Традиційно науковці визначають криміналістичне документознавство як галузь криміналістичної техніки, в якій вивчаються основи письма й почерку, технології виготовлення документів, печаток і штампів та способи їх підробки, розробляються наукові основи виявлення, дослідження і використання інформації, що міститься в документах, під час розслідування злочинів. Так, наприклад, В. В. Бірюков, Т. П. Бірюкова, В. В. Коваленко та К. М. Ковальов вважають, що предметом криміналістичного документознавства є закономірності складання певних документів, а саме: почерк особи та вплив на його особливості різних обставин, дії речовин на матеріальний носій, зміст документа тощо. Видається слушною позиція тих учених, які вважають, що криміналістичне документознавство охоплює: 1) техніко-криміналістичне дослідження документів (визначення природи носія, групової належності, місця й часу виготовлення матеріалу документа; встановлення засобів, умов і способів виготовлення (підроблення) документа чи його окремих реквізитів; виявлення невидимих та малопомітних записів і текстів на обвуглених документах; навичок (зокрема професійних) осіб, що виготовили або підробили документ; ідентифікації засобів виготовлення документа); 2) криміналістичне дослідження почерку рукописних документів (встановлення ознак і властивостей виконавця рукописного документа за ознаками почерку (статі, віку, психічного та фізичного стану, інтелектуального розвитку тощо) та його ідентифікація); 3) криміналістичне дослідження письмової мови документів (встановлення ознак і особливостей автора документа за писемною мовою та його ідентифікація) [1, с. 12].

Така думка має право на існування, адже по суті криміналістичне документознавство здійснює, по-перше, технічне дослідження документа, по-друге, досліджує його текст із метою визначення виконавця та автора. Але наведена позиція вочевидь потребує суттєвого оновлення з метою розширення наявних теоретичних положень щодо документів (переважно не паперових), з якими мають справу судові експерти нині.

Криміналістичне документознавство є однією з галузей науки криміналістики, тобто пов'язано з науковим пізнанням свого об'єкта. Під об'єктом наукового дослідження в загальному сенсі розуміють конкретний предмет або явище, на яке спрямована діяльність дослідника з метою пізнання його сутності, закономірностей розвитку, ознак, якостей тощо і можливостей подальшого використання у практичній діяльності [2]. І. Ф. Корж вважає об'єктом дослідження річ, яка буде досліджена за допомогою пізнавальних засобів і прийомів відповідної науки. У процесі наукового дослідження вихідні емпіричні знання про об'єкт доповнюються теоретичними знаннями, тобто системою понять про основні суттєві властивості, ознаки і характеристики об'єкта, що досліджується, про закономірності його генези, функціонування і розвитку [3, с. 25]. Тобто об'єкт – це те, на що спрямована пізнавальна діяльність суб'єктів.

Вочевидь пізнавальна діяльність у межах криміналістичного документознавства спрямована на дослідження матеріальних носіїв інформації з метою вивчення не лише їхньої фізичної природи, способів і технологій виготовлення та зміни, а також змістовної боку таких документів.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є узагальнення та осучаснення наукового поняття «документ» як об'єкта криміналістичного документознавства, надання сучасної класифікації та визначення. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі *завдання*: 1) проаналізувати теоретичні положення щодо криміналістичних ознак документів, які є усталеними та використовуються при проведенні досліджень; 2) дослідити характеристики нових видів документів, які не мають паперової основи; 3) осучаснити поняття «документ» у криміналістиці та сформулювати нові принципи їх класифікації.

Наукова новизна дослідження полягає в започаткуванні перспективних напрямів розробки інноваційної методології проведення криміналістичних досліджень документів у контексті використання спеціальних технічних засобів і методології застосування сучасних програмних продуктів. Криміналістична наука, зокрема документознавство, з розвитком цифрових технологій зіткнулася зі значною кількістю нових об'єктів, які потребують інших підходів до методів та засобів дослідження. Трансформація документа як об'єкта криміналістичного документознавства значно підвищила попит на інноваційні технології для виконання досліджень, зробила необхідним інтеграцію науки та цифрових технологій у розслідуванні злочинів. Збільшення кількості правопорушень, які потребують дослідження електронних носіїв інформації, ставить перед судовими експертами

нові завдання, потребують сучасних засобів їх фіксації та порівняння з еталонами.

Виклад основного матеріалу

Документ є складним для вивчення об'єктом, незважаючи на достатню кількість досліджень і практичних застосувань. Будь-який документ представляє собою єдність інформації з матеріальним носієм, навіть коли йдеться про електронні документи. Відображення інформації в документі може бути в різних формах: доступний для сприйняття людським оком (письмовий документ на папері, металі тощо) та доступний лише за умови використання комп'ютерних технологій. Як об'єкт криміналістичного документознавства документ потребує різних підходів до дослідження залежно від природи носія інформації, способу її фіксації, технології його виготовлення та ін.

Закон України «Про інформацію» в ч. 1 ст. 1 визначає документ як матеріальний носій, основними функціями якого є збереження та передавання інформації в часі та просторі¹.

Своєрідність цього об'єкта визначається кількома обставинами.

По-перше, документ у всіх випадках – це продукт цілеспрямованої людської діяльності, витвір розуму, знань і рук його виконавця. По-друге, ця діяльність спрямована на відображення (фіксацію) будь-якого елемента, фрагмента навколишнього світу (події, людини, дії тощо) або певних відомостей про що-небудь, а нерідко й те, й інше в комплексі. По-третє, робиться це за допомогою різних способів на основі застосування тією чи іншою мірою спеціальних знань, навичок, умінь, технічних засобів. По-четверте, фіксація об'єкта, що відображається, здійснюється на спеціально підбраному або виготовленому, придатному для цього матеріалі (папері, запам'ятовуючому пристрої, картковому носії тощо).

Класифікації документів насамперед повинно передувати визначення ознак, які покладені в її основу. Має сенс погодитись з ознаками класифікації, які визначила Г. М. Швецова-Водка. Вона запропонувала виокремити дві основні групи ознак класифікації документів у документообігу: ознаки, що характеризують матеріальний носій документа; ознаки, що характеризують знакову систему, в якій записана інформація [4, с. 40–46].

Взявши за основу результати вищенаведеного дослідження Г. М. Швецової-Водки, надамо осучаснену класифікацію документів за ознакою носія.

Матеріальний носій документа класифікують за:

¹ Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 03.03.2023).

1) матеріалом і його підвидами (паперовий, пластиковий, запам'ятовуючий пристрій тощо);

2) формою запису інформації (лінійний, площинний, об'ємний, електронний тощо);

3) особливістю природи носія (картка, аркуш, диск, флешка, сайт тощо);

4) способом створення або запису (рукописний, автоматизований, комп'ютерний);

5) призначенням до сприйняття (людиною, комп'ютерним обладнанням, пристроєм);

6) каналом сприйняття людиною (візуальний, аудіальний).

Форми фіксації та передачі інформації в документах можуть бути символічні, записані шляхом зміни структури носія, вербальні, музичні, картографічні, техніко-кодовані та ін.

Наведену класифікацію можна вважати класифікацією першого рівня, тобто найпростішою з точки зору проведення дослідження. Вочевидь наведений перелік ознак не є вичерпним. Так, наприклад, деякі вітчизняні вчені пропонують класифікувати документи за такими ознаками: назва, ступінь гласності, юридична чинність, строк виконання, походження, термін зберігання, ступінь обов'язковості, спосіб відображення інформації, спосіб фіксації інформації і матеріал, що використовується для цього, призначення та ступінь узагальнення [5].

Так само значна кількість документів, які містять криміналістично-значущу інформацію, потребують власної класифікації. Підстави для їх класифікації можуть запозичуватися із загальної класифікації документів, однак є й такі, що вважаються власне криміналістичними.

Так, документи за характером інформації, яка в них зафіксована, можуть класифікуватися за різними ознаками. Наприклад, за характером зафіксованих у них відображень вирізняють: документи, які відображають матеріальні елементи дійсності; документи, на яких зафіксована письмова та усна мова; документи, які відображають об'єкти того чи іншого роду в комплексі.

За засобами фіксації інформації документи поділяються на машинописні, рукописні, кінодокументи, фотодокументи, відеодокументи, художні твори, електронні, магнітні, чиповані та ін. З розвитком науково-технічного прогресу така класифікація буде доповнюватися новими видами документів. Враховуючи суттєву відмінність вищенаведених типів документів як об'єктів для криміналістичних досліджень та методів їх досліджень, доцільно було б вважати таку класифікацію класифікацією першого рівня.

Окремі вчені диференціюють документи за причетністю до злочинної діяльності та правопорушника. Наприклад, вирізняють документи

за цілями виготовлення: виготовлені у злочинних цілях та виготовлені в інших цілях; за зв'язком із злочинними діями: пов'язані або непов'язані; за суб'єктом виготовлення: виготовлені злочинцем, посадовцем чи іншою особою; за співвідношенням часу виготовлення та часу вчинення розслідуваного злочину: виготовлені до, під час і після вчинення злочину. Цей вид класифікації документів застосовують, наприклад, у випадках відбору зразків документів для почеркознавчої або авторознавчої експертизи (зразків почерку чи письма) [6].

На окрему увагу заслуговують письмові документи. Підтримуючи позицію щодо письмового документа як об'єкта техніко-криміналістичного дослідження документів, викликає сумнів зміст, який вкладається науковцями в його поняття. Адже письмові документи поділяють на офіційні (публічні) (паспорт, посвідчення водія, довідка державного органу та ін.) та приватні (особисті листи, щоденники, рукописи) [6]. Приватні документи можуть бути двох видів: складені за встановленою законом формою (заяви); складені у довільній формі (записки, листи тощо). При цьому в таких документах обов'язково зазначають прізвище, ім'я, по батькові заявника, його адресу, найменування установи й особи, якій спрямований документ. Документ скріплюється підписом укладача (автора). Тому видається, що хоча й не всі приватні документи фіксують юридичні факти та виконані за встановленою формою, однак вони можуть бути об'єктами техніко-криміналістичного дослідження.

Як вказувалося вище, документ є складним комплексним об'єктом криміналістичного документознавства, адже потребує дослідження не лише його матеріальна складова, а й змістовна (інформаційна). Водночас дослідження матеріальної складової документа в експертній практиці є більш поширеним видом досліджень. Зокрема, це відбувається в межах техніко-криміналістичного дослідження документів.

Властивості документа забезпечуються його реквізитами та матеріалами. Реквізитами документа називають: 1) сукупність необхідних складових документа (текст, відбитки печаток та штампів, нумераторів та інших друкарських пристроїв, фотознімок власника тощо); 2) сукупність даних, що індивідуалізують документ (номер, найменування, дата видачі, організація та особа, що видала документ, прізвище власника тощо).

Очевидно, що реквізити документа по суті є його елементами, без яких він не матиме юридичної сили. Частина таких елементів є постійними, інші – змінними.

Зважаючи на те, що значна кількість документів виготовляється шляхом заповнення відповідних бланків, формулярів, то окремої уваги потребують друкарсько-розмножувальні засоби виготовлення поліграфічної продукції. Ними вважають сукупність технічних засобів

поліграфії і кустарно виготовлених друкарських пристроїв. Залежно від виду та способу поліграфічного друку всі друкарсько-розмножувальні засоби поділяються на три групи: 1) такі види та способи друку, в яких відбиток утворюється за допомогою друкарської форми, тобто сукупності друкарських і пробільних елементів, які слугують для багаторазового отримання відтисків (типографських набір, кліше, зроблені з різноманітних матеріалів, засоби плоского друку, ротатори та графарети); 2) засоби копіювання документів, у яких друкарська форма відсутня, а розмножування документів здійснюється на спеціальних технічних засобах та папері; 3) алфавітно-цифрові друкарські прилади електронно-обчислювальних машин, а іноді набірно-пишучі машини.

Речовини для виготовлення документів або для внесення змін у раніше виготовлені документи також є важливим елементом дослідження. Визначення типу паперу, пластику та інших матеріалів, що є основою документа; фарбувальних речовин, якими нанесені реквізити документа (чорнило, паста, поліграфічна фарба, тонер, машинписна стрічка, копіювальний папір тощо); луг, кислот та інших реактивів, розчинників, які використовуються для знебарвлення або змивання фрагментів документа, – є одним з найважливіших завдань дослідження. Проблемним питанням досі залишається констатація фактів зміни електронних документів, але дослідження в цьому напрямі проводяться [7, с. 22–23].

Сучасний документообіг містить переважно документи, виготовлені за допомогою комп'ютерної техніки. Такі документи можуть бути як повністю друкowanими, так і містити певні рукописні елементи, наприклад підпис, дату, номер. Тому вказаний вид документів та засоби їх виготовлення потребують особливої уваги [8].

О. В. Шведова, вивчивши окреслене питання на дисертаційному рівні, дійшла висновку про необхідність комплексного криміналістичного дослідження документів, виготовлених за допомогою комп'ютерних технологій. Вчена зазначила, що типовими об'єктами такого дослідження є матеріали для виготовлення або підробки документів; електронні носії інформації, тобто накопичувачі на жорстких магнітних дисках, тощо [9, с. 12]. Прогрес у сфері цифрових та комп'ютерних технологій вимагає постійного вдосконалення методів досліджень таких документів, підвищення кваліфікації експертів.

Доцільним є здійснення постійного моніторингу нових типів електронних документів (наприклад, криптовалюти), віртуальних способів фіксації та передачі інформації. Зрозуміло, що вказаний вид об'єктів не є суто документознавчим. Однак і не враховувати його не можна, адже зараз важко уявити документообіг без використання комп'ютерних технологій.

Дослідження рукописних текстів чи підписів із метою встановлення їх виконавців є найпоширенішим видом дослідження письмових документів. Рукописні тексти у повсякденному житті зазвичай називають письмом. Письмо у криміналістичному розумінні включає в себе письмову мову (сміслові, мовні засоби висловлювання думки під час письма) і почерк [10, с. 135].

Письмова мова – це складний процес діяльності людини для закріплення мовної інформації в часі та передачі на відстань за допомогою мовних засобів. Ю. О. Ланцедова називає її опосередкованою системою алфавітного письма та іншого знако-формалізованого відображення процесу мислення, мови, тестикулярного та іншого усного спілкування людей [6, с. 170].

Письмова мова вважається смисловим боком письмового обміну інформації, що відображається через систему мовних та графічних навичок кожної особи. Найбільший вплив на володіння письмовою мовою здійснює процес навчання в школі та інших закладах освіти. Також на формування навичок письма впливають й інші обставини, такі як: знання граматики (морфології, синтаксису) та літератури, професія, місцеві діалекти, рідна мова, спілкування з певним колом осіб, захворювання (передусім психічні) та ін. У зв'язку з тим, що письмова мова індивідуалізується в процесі довготривалого навчання, трудової та громадської діяльності, вона стає у своїх особливостях ідентифікатором конкретної особи. Письмова мова являє собою єдність трьох ознак: смислової, формально-мовної та графічної. Ці три ознаки взаємодіють між собою та є взаємозалежними. Смисловий бік письмової мови спричиняє застосування точно визначених мовних засобів та певного графічного викладення. Формально-мовний бік визначає рівень володіння мовними навичками, які впливають на позитивну або негативну передачу змісту тексту, визначає стиль, лексику та впливає на певне графічне викладення змісту тексту. Графічний бік письмової мови реалізується в конкретному процесі письма. Все залежить від рівня оволодіння почерком, де, наприклад, при низькому рівні володіння ним відбувається зниження контролю за змістом та мовними засобами [11, с. 763].

Підвидом письмового тексту є підпис. Це різновид короткого рукописного запису, часто складений із комбінації знаків письма, викладених в авторській послідовності, що може містити початкові літери прізвища, імені та по батькові автора. Також це може бути звичайне умовне графічне накреслення від руки. Підпис виконує ідентифікаційну функцію особи в документах (при укладанні угод, для засвідчення певних дій, фактів, присутності тощо).

Слід зазначити, що об'єкти криміналістичного дослідження письмової мови та почерку поділяються на ідентифіковані та ідентифікуючі. Ідентифікованим об'єктом є конкретний автор та виконавець тексту,

а ідентифікуючим – досліджуваний документ, у якому відобразились ознаки письмової мови та почерку особи, яку перевіряють [11, с. 166].

У криміналістиці документи розглядаються не лише як об'єкти дослідження, а й як зразки при проведенні криміналістичних експертиз. Так, наприклад, для вирішення судово-почеркознавчих та судово-авторознавчих завдань повинні бути представлені вільні зразки (виконані до відкриття кримінального провадження), умовно-вільні (виконані після його відкриття, але не у зв'язку з проведенням експертизи) та експериментальні (виконані за завданням слідчого у зв'язку з призначенням такої експертизи).

При написанні документів із вільними зразками почерку особа не тільки не знала, а й не могла припускати можливості їх подальшого використання як зразків почерку (підписів). В усіх випадках отримання вільних зразків особа, яка винесла ухвалу чи постанову про призначення почеркознавчої експертизи, перевіряє безсумнівність їх походження. Потрібна впевненість в тому, що вони виконані особою, яка саме перевіряється, а не кимось іншим від її імені [12, с. 212].

Як вільні та умовно-вільні зразки можуть бути представлені особисті листи, записи в зошитах, щоденники, характеристики, пояснення, скарги, службове листування й подібні тексти.

На сучасному етапі завдяки розвитку комп'ютерних технологій значно розширилося коло носіїв інформації, а також засобів її кодування та фіксації. Це означає, що для дослідження сучасних документів постала необхідність використання знань комп'ютерних технологій, інформатики, сучасних засобів обміну інформацією тощо [13, с. 57].

У межах криміналістичного дослідження документів здійснюються розробки щодо огляду та долучення їх до матеріалів провадження, дослідження із застосуванням природничо-наукових методів, розроблення заходів, що ускладнюють підробку документів. Документи як джерела розшукової, доказової та орієнтувальної інформації, зокрема в умовах воєнного стану, є об'єктами криміналістичного дослідження, які мають особливе значення для суспільства. Криміналістика використовує термін «документ» для таких об'єктів, як відеодокументи, фотодокументи, кінодокументи, фонодокументи, електронні документи [14]. До носіїв електронних документів належать об'єкти комп'ютерно-технічного дослідження: лазерні диски, системні блоки, сервери, дані з персональних комп'ютерів, портативні комп'ютери, всі інші комп'ютерні носії інформації, флеш-накопичувачі, планшетні комп'ютери, термінали мобільного зв'язку (комунікатори, мобільні телефони, smart-годиники, смартфони), відеореєстратори тощо [15]. Наявність електронних документів, цифрових і електронних носіїв інформації якісно змінила злочинність, зумовила її транскордонний характер, ускладнила способи дослідження та вчинення злочинів, зокрема у сферах кредитування, страхування,

заподіяння майнової шкоди, крадіжки, шахрайства, незаконного підприємництва за допомогою комп'ютерних технологій [16]. Одним із сучасних новітніх електронних носіїв інформації є дані відео- та фотоспостереження з безпілотних літальних апаратів, що дають можливість здійснювати електронний контроль за пересуванням осіб чи техніки, а також можливість ідентифікації людей або речей.

У роботу криміналіста потрібно активно впроваджувати засоби штучного інтелекту, тобто формалізувати певні процедури і віддати їх комп'ютерним програмам, наприклад для дослідження ознак електронних документів або електронних носіїв. В умовах повномасштабного вторгнення техніко-криміналістичний напрям дослідження електронних засобів інформації є одним із перспективних у протидії та розслідуванні злочинів. В. М. Шевчук виокремлює «військово-польову криміналістику» як подальший напрям наукового розвитку та запровадження інноваційних засобів дослідження доказів для здійснення оптимізації боротьби зі злочинністю [17, с. 41]. Сюди слід віднести такі техніко-криміналістичні засоби, як інформаційні технології для дослідження документів, використання електронних баз знань, інноваційні методи збирання і фіксації доказової інформації про злочини. Особливу увагу вчений акцентує на дослідженні інформації для ідентифікації людини за допомогою комп'ютерних програм – за ознаками ходи, зовнішністю, райдужною оболонкою ока, ДНК.

Висновки

Документ можна вважати комплексним об'єктом криміналістичного дослідження, який залежно від завдань, що цікавлять замовника експертизи, може направлятися на різні види судових експертиз. Однак якщо вести мову про документ як об'єкт криміналістичного документознавства, то сучасна судова експертологія передбачає такі експертні спеціальності, що дозволяють досліджувати документ і вирішувати завдання саме цієї галузі криміналістики: 1) почеркознавча та лінгвістична експертиза (дослідження почерку і підписів; лінгвістичне дослідження писемного мовлення; лінгвістичне дослідження усного мовлення); 2) технічна експертиза документів (дослідження реквізитів документів; матеріалів документів; друкарських форм та інших засобів виготовлення документів).

Крім того, залежно від способів та засобів фіксації інформації, а також способів виготовлення та матеріалу документи можуть бути об'єктами дослідження й інших видів судових експертиз, наприклад трасологічної, комп'ютерно-технічної, фототехнічної, портретної та голографічних зображень, відео-, звукозапису тощо.

Враховуючи викладене, можна сказати, що під *об'єктом криміналістичного документознавства* доцільно розуміти документи та пов'язані з їх виготовленням і зміною конкретні предмети, речовини або процеси, які за допомогою криміналістичних засобів, методів та

прийомів мають бути досліджені з метою пізнання їх сутності, закономірностей розвитку, ознак і властивостей.

Доцільно зазначити, що важливим аспектом об'єкта криміналістичного документознавства є матеріальна природа об'єкта дослідження та його інформаційна роль у встановленні обставин, що мають значення для кримінального провадження. Документ є складним комплексним об'єктом криміналістичного документознавства, тому потребує дослідження не лише його матеріальна складова, а й змістовна (інформаційна).

До видів об'єктів криміналістичного документознавства можна віднести такі:

1) різного виду документи:

а) реквізити документів (постійні та змінні);

б) матеріали документа (основа документа, фарбувальні, корегуючі, з'єднуючі речовини та засоби, захисні елементи);

в) обладнання та засоби виготовлення документів, зокрема комп'ютерне;

2) почерк у відповідному матеріалі (рукописні тексти, короткі записи, підписи);

3) письмова мова на різних носіях інформації як рукописних, так і друкованих;

4) зразки для порівняльного дослідження (вільні, умовно-вільні, експериментальні).

Аналізуючи вищевикладене, можна зробити висновки, що криміналістичні дослідження в сучасних умовах набули нового значення та поставали перед новими викликами. Криміналістична наука потребує вдосконалення в напрямі цифровізації технологій досліджень, нових методик та засобів дослідження електронних носіїв інформації. Інноваційний підхід у криміналістиці є фундаментальним для інтеграції науки в умовах сучасного розвитку цифрових технологій та має велике значення в розслідуванні правопорушень, особливо тих, які вчинені в умовах воєнного стану. Дослідження електронних носіїв інформації ставить перед судовими експертами нові важливі завдання, тому що збільшується кількість правопорушень на території України, змінюються засоби їх фіксації.

Список бібліографічних посилань: 1. Бірюков В. В., Коваленко В. В., Бірюкова Т. П., Ковальов К. М. Криміналістичне документознавство : практич. посіб. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2007. 332 с. 2. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 206 с. 3. Корж І. Ф. Об'єкт і предмет наукового дослідження в інформаційній сфері. *Інформація і право*. 2017. № 3 (22). С. 22–29. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2017.3\(22\).273041](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2017.3(22).273041). 4. Швецова-Водка Н. М. Типологія документа : навч. посіб. Київ : Кн. палата України, 1998. 78 с. 5. Криміналістика : підручник : у 2 т. /

В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право. 2019. Т. 1. 456 с. **6.** Ланцедова Ю. О. Криміналістика : навч. посіб. Київ : НАУ, 2017. 360 с. **7.** Khan R. A., Lone S. A. A comprehensive study of document security system, open issues and challenges. *Multimedia Tools and Applications*. 2021. No. 80. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11042-020-10061-x>. **8.** Sezonov V. S., Fialka M. I., Poltavski M. E., Prokopenko N. M., Fomenko M. V. Forensic Examination of Electronic Documents. *Law, State and Telecommunications Review*. 2022. Vol. 14, No. 2. Pp. 81–93. DOI: <https://doi.org/10.26512/lstr.v14i2.40965>. **9.** Шведова О. В. Комплексне криміналістичне дослідження документів, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 259 с. **10.** Кернякевич-Танасійчук Ю. В., Семенов В. С., Ничитайло І. М., Савчук М. А., Царьова І. В. Проблеми криміналістичної ідентифікації почерку у судовій експертизі. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. № 1. С. 195–204. DOI: [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(1\).2021.195-204](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(1).2021.195-204). **11.** Десятник А. В. Письмова мова та її значення для встановлення виконавців рукописних документів. *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. № 66. С. 762–766. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.71>. **12.** Бідняк Г. С. Проблемні питання підготовки матеріалів до почеркознавчого дослідження. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 210–214. **13.** Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Є. О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 283–293. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.283-284>. **14.** Saini K., Kaur S. Forensic examination of computer-manipulated documents using image processing techniques. *Egyptian Journal of Forensic Sciences*. 2016. No. 6. Pp. 317–322. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ejfs.2015.03.001>. **15.** Гутник А. В., Хитра А. Я. Кримінальні процесуальні та криміналістичні основи використання електронних документів у доказуванні : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 204 с. **16.** Кобилянський О. Л., Корнеєва В. А. Криміналістичне дослідження документів. *Dictum Factum*. 2022. № 1 (11). С. 40–56. **17.** Шевчук В. М. Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи // Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації : тези наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 черв. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2022. С. 40–47. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/Tezi_konf_22_06_2022.pdf (дата звернення: 03.03.2023).

Надійшла до редколегії 07.03.2023

Прийнята до опублікування 11.04.2023

Sezonov V. S. Objects of forensic documentary science

The article is devoted to the scientific analysis of the transformation of the “document” concept as an object of forensic research and to the identification of the main directions of development of forensic documentary science. The methodological basis of the study is the dialectical, formal-logical, formal-legal approaches, and a number of general scientific methods (historical, functional, praxeological). The systematic approach has ensured the comprehensive nature of the study and the unification of its results with a general theoretical conclusion. The scientific novelty lies in the establishment of promising areas for the development of an innovative methodology for conducting forensic document examination in the context of the use of special technical means and the methodology for the use of modern software products.

With the development of digital technologies, forensic science, in particular documentary science, has faced a significant number of new objects that require different approaches to research methods and tools. The transformation of the document as an object of forensic document science has significantly increased the demand for innovative technologies for research, making it necessary to integrate science and digital technologies in the investigation of crimes. The increase in the number of offences requiring the examination of electronic data storage devices poses new challenges for forensic experts, requiring modern means of recording and comparing them with standards. Forensic document research has acquired a different meaning and faced new challenges. With the development of digital technologies, forensic documentary requires the improvement of methods and means of researching information storage media.

The transformation of the “document” concept has led to its definition as a carrier of information regardless of the way it is recorded. In parallel with the study of the classical written paper document, forensic science has in a short time mastered the methods and means of studying plastic cards, digital storage devices and electronic money. Forensic science defines a document as an object such as video documents, photo documents, film documents, etc. The current level of research is not determined by the traditional comparison with a reference sample, and sometimes such a sample does not exist at all. The research of a document cannot be considered complete without determining the originality of the information it contains, without comparing this information with other possible storage media of the same information.

Key words: document science, document, forensic examination of a document, electronic document, digital technologies, information storage medium.

